



## חודשי הכיבוש הראשונים בפולין והשפעתם על גורל היהודים

# חודשי הכיבוש הראשונים בפולין והשפעתם על גורל היהודים

במצגת זו נדון בשאלות הקשורות למדיניות הגרמנית בשטחי פולין עם הכיבוש:

- מה הייתה מדיניות הגרמנים כלפי האוכלוסייה הפולנית האזרחית?
- מה היו ההשלכות המידיות של הפלישה הגרמנית על יהודי פולין?
- מה הייתה המדיניות הגרמנית כלפי היהודים בפולין ומה עמד בבסיסה?
- באילו מישורים באה לידי ביטוי מדיניות זו?
- כיצד קשורה מדיניות ראשונית זו כלפי היהודים לגורלם בשלבים הבאים?



# 'האסון הגדול' – פרוץ המלחמה וכיבוש פולין

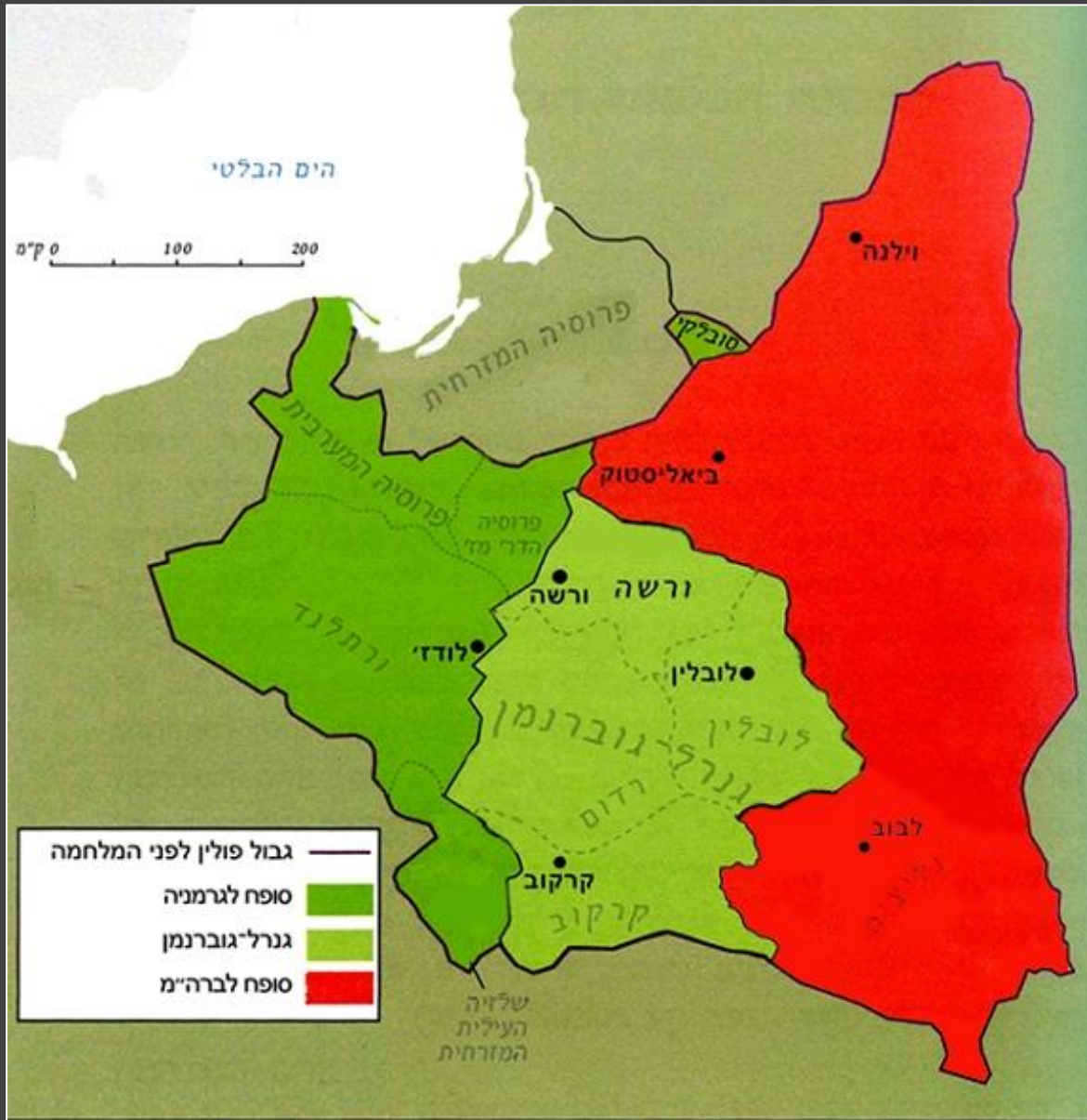
ב – 1 בספטמבר 1939 פלש צבא גרמניה לפולין. בתוך ימים ספורים חוסל הצבא הפולני. ממדי האסון וההרס, שנבעו מהכיבוש המהיר של הערים והעיירות, היו גדולים. האווירה של תחילת הכיבוש הייתה של תוהו ובוהו; ההפגזות הותירו בתים חרבים, הרוגים רבים ומתוך כך גם מחסור מייד במזון, זאת לצד נישול כלכלי וסגירת מוסדות ציבור. מיליוני אנשים הפכו פליטים הן בשל הרס בתיהם, הן בשל בריחתם מהפצצות הגרמנים.

באילו אמצעים חזותיים מתואר האסון הגדול ביצירתו של נוסבאום?



'האסון הגדול', דיו ומגוון על נייר, פליקס נוסבאום, 1939.

# מפת חלוקת פולין לאחר הכיבוש, 1939



חלקים גדולים משטחה המערבי והצפוני של פולין, ביניהם שלזיה עלית, ומחוז לודז', סופחו לרייך השלישי.

בחלק המרכזי שכונה 'הגנרלגוברנמן' ובו היו כ- 1.5 מיליון יהודים, הקימו הגרמנים ממשל אזרחי.

החלק המזרחי של פולין, בו נמצאו כ- 1.2 מיליון יהודים, נכבש על ידי הצבא הסובייטי.

# מה הייתה מדיניות הגרמנים כלפי האוכלוסייה הפולנית האזרחית?

ב- 28 בספטמבר נכנעה ורשה. 16,000 אזרחים ושבויו מלחמה פולנים ויהודים נרצחו על ידי המטרה הבסיסית של מדיניות הנאצים כלפי הפולנים הייתה הרס החברה הפולנית כאומה. לכן, מיד עם הכיבוש פירקו הגרמנים את המוסדות הממלכתיים המרכזיים של פולין, המינהל הפולני, השלטון העצמי וכל הארגונים הפולניים. כ- 90,000 אזרחים, פולנים ויהודים, גורשו בחודשים האחרונים של 1939 לשטחי הגנרלגוברנמן והיחס לפולנים שהושארו בשטחים המסופחים לרייך היה כאל תת-אדם. נאסר עליהם להימצא בכל מקום שבו נמצאו גרמנים והם נושלו מכל רכושם.



שבויים פולנים מובלים לגרמניה, ספטמבר 1939.



קצינים גרמנים חוקרים שבויים פולנים, ספטמבר 1939.

# מה היו ההשלכות המידיות של הפלישה הגרמנית לפולין על היהודים בה?



עדויותיהם של יוסף נויאהוז וישראל אבירם על פלישת הגרמנים

# רחובות בפולין זמן קצר לאחר הכיבוש, ספטמבר 1939



2



1

1. הריסות רחוב, פולין, 1939.

2. אזרח פולני הולך ברחוב בוער, פולין, ספטמבר 1939.

3. התעללות ביהודים, מזריץ', פולין.

4. חייל גרמני גוזר זקנו של יהודי, קילצה, פולין.



5



4

# מה הייתה המדיניות הגרמנית כלפי היהודים בפולין?

חזונו של היטלר היה הרחקת הרוח היהודית לחלוטין, אך הוא לא נתן הוראה ברורה כיצד לעשות זאת. לכן, המערכת השלטונית כולה ניסתה כל העת 'לכוון לדעתו של הפיהרר', למצוא פיתרון לחזון ולהפוך לריאלי את מושג ההרחקה. מתוך כך נוצרו כמה תכניות מקבילות ל"טיפול ביהודים", כאשר כל אחד מהגורמים בשטח היה מונע מהמטען האנטישמי-אידיאולוגי שלו.



פרופ' דן מיכמן מדבר על חזונו של היטלר



# באילו מישורים באה לידי ביטוי מדיניות זו?

החוקים והאלימות הרצחנית ברחובות נבעו, כאמור, מהאידיאולוגיה הגזענית של הגרמנים כלפי היהודים ומהרצון 'לכוון לדעת הפיהרר'. ולכן, כפי שנראה, לא הייתה מדיניות זו אחידה בכל מקום והיא באה לידי ביטוי בכמה מישורים.

צווים נגד היהודים



טרור



'אגרת הבזק'



צווים והגבלות הוטלו על היהודים על ידי גופים שונים כגון מנהלת הגנרלגוברנמן ושלוחות מקומיות ואזוריות שונות של הס"ס. כך למשל בוורשה:

**נאסר על היהודים** להחזיק מכשירי רדיו; לנסוע ברכבות בין הערים בפולין; לשלוח מכתבים לחו"ל; להיכנס לפארקים ולרחובות מסוימים בוורשה; לטפל בחולים פולנים או להיות מטופלים אצל רופאים פולנים; לנסוע בחשמליות.

**הגרמנים חייבו את היהודים** לענוד סרט בד לבן מגיל 12 ועליו מגן דוד בצבע כחול; לצאת לעבודות כפיה; לרדת מהמדרכה כשגרמני חבוש מדים או אזרחי צועד עליה.

**נסגרו** כל בתי הספר ומוסדות החינוך היהודיים וכן כל בתי הכנסת בוורשה.

# צווים נגד יהודים – סימון היהודים

צווים נגד  
היהודים

סימון היהודים

עבודות כפייה  
נישול כלכלי

טרור

'אגרת הבזק'

הטלאי (או סרט הזרוע) היה צורת הסימון של היהודים בפולין ובהמשך גם בגרמניה ובארצות הכיבוש האחרות על מנת לאפשר את זיהויים. הייתה זו אחת הגזרות המשפילות שאפשרו לגרמנים להבחין מיד ביהודים ולהקים חיץ בינם לבין שאר האוכלוסייה.

"כל יהודי חייב לענוד סרט... על השרוול, למען יבחינו בו שיהודי הוא. עד עתה חרות בזכרוני היום בו הלכתי לבית הספר כשהסרט ענוד בפעם הראשונה לשרוולי...מעולם לא התביישתי במוצאי, אך עתה הרגשתי כי שונה אני, שונה עד כדי כך שיש צורך לסמן אותי ולהצביע עלי: הנה יהודייה הולכת!"  
שרה זיסקינד, בת 12, פולין



יהודים עם סרט זרוע, ראדום, פולין, 1940.



# צווים נגד יהודים – סימון היהודים

צווים נגד  
היהודים

סימון היהודים

עבודות כפייה

נישול כלכלי

טרור

'אגרת הבזק'

"אמי תפרה על כל מעילנו טלאי צהוב והשתדלה לדייק במלאכתה-למען האסטטיקה- ואנחנו ישבנו סביבה ועקבנו בדומיה אחר מעשה ידיה. אחותי בכתה ואמרה שלא תצא את הבית- היא לא תשמש מוצג ראווה לגויים. בצאתי פעם ראשונה אל הרחוב, טלאי צהוב תפור על מעילי מפנים ומאחור, עצרתי בשער הבית והסתכלתי סביבי. בקהל העוברים והשבים בלטו המעילים המוטלאים בסמל המגן דוד, אך לא היה זה המגן דוד שקישט את היקר לנו: היה זה טלאי מכוער ובולט. הגרמנים והפולנים התבוננו בנושאי הטלאי כמו היו יצורים מוזרים, התחייכו ולא אחת אף פרצו בצחוק והשמיעו גידופים. המסומנים, פניהם רציניות וחיוורות, צעדו בחיפזון, הילכו בקרבת קירות הבתים שלא להתבלט".  
דב פרייברג, פולין.

- מה הייתה משמעותה של ההחלטה לסמן את היהודים?
- "אמי... השתדלה לדייק במלאכתה - למען האסטטיקה"- מה משקף מאמץ זה לדעתכם?



# צווים נגד יהודים – סימון היהודים

צווים נגד  
היהודים

סימון היהודים

עבודות כפייה

נישול כלכלי

טרור

'אגרת הבזק'



יהודים עונדים טלאי צהוב, וולוצק, פולין

# צוים נגד יהודים – עבודות כפייה

מיד עם כניסת הצבא הגרמני לפולין, החלו גורמים גרמניים שונים לגייס יהודים לעבודות כפייה שונות על ידי חטיפות אנשים ברחוב והוצאתם בכוח מבתיהם. לעיתים המטרה היחידה בעבודות אלו הייתה השפלת היהודים על ידי אילוצם לעבוד בעבודות קשות ללא כל מטרה ממשית, תוך כדי מכות והתעללויות.



יהודים שאולצו לבנות גשר על הסאן, פשימשל, פולין, אוקטובר 1939

צוים נגד  
היהודים

סימון היהודים  
עבודות כפייה

נישול כלכלי

טרור

'אגרת הבזק'

# צווים נגד יהודים – עבודות כפייה



עדותה של חנה פלוטרר על חטיפה לעבודות כפייה בקרקוב.

צווים נגד  
היהודים

סימון היהודים

עבודות כפייה

נישול כלכלי

טרור

'אגרת הבזק'

# צווים נגד יהודים – נישול כלכלי

מיד עם כינונו של ממשל אזרחי בשטחי פולין הכבושה הומטרו על היהודים צווים ותקנות שנועדו להוציאם מחיי הכלכלה ולגזול את רכושם. הגזירות הכלכליות היו הגזירות הראשונות שיצאו לאור - חסימת חשבונות בנק; הגבלת החזקת סכום כסף קטן; החרמות עסקים. כל אלו גרמו לקריסה כללית של מבנה המשפחה והקהילה ויצרו חרדה וייאוש גדולים, לצד אימה קיומית מיום המחר והיעדר מקורות הכנסה.

צווים נגד  
היהודים

סימון היהודים

עבודות כפייה

נישול כלכלי

טרור

'אגרת הבזק'



# צווים נגד יהודים – נישול כלכלי

## צווים נגד היהודים

סימון היהודים

עבודות כפייה

נישול כלכלי

טרור

'אגרת הבזק'

דוגמאות לצווים כלכליים נגד היהודים בורשה

- 12.10.39 - נאסר על היהודים למשוך פיקדונות, ניירות ערך, כסף וזהב שהפקידו בבנקים למעט 250 זלוטי בשבוע. למשפחה יהודית אסור להחזיק יותר מאלפיים זלוטי במזומן.
- 21.10.39 - נאסר על היהודים לסחור בטקסטיל ובעורות מעובדים.
- 23.12.39 - כל יהודי חויב להצהיר על הרכוש שנמצא ברשותו ובעלותו.
- 7.4.40 - נאסר על היהודים לפתוח בתי מסחר לספרים.
- 8.7.40 - פורסם צו לסגירת כל בתי הדפוס שבעליהם יהודים.
- 27.8.40 - נאסר על היהודים להחזיק קונדיטוריות.

"בספטמבר 1939 (אלול תרצ"ט) אך נכנסו הרשעים לבנדין, הקיפו את הרובע היהודי ובית הכנסת שבתוכו, הציתו את בית הכנסת וכל הבתים הסמוכים אליו. כל יהודי שיצא מביתו נורה על ידם בו במקום. אף על פי כן, כאשר פרצו הלהבות מבית הכנסת, נדחקו ובאו לתוכו יהודים אחדים, ומר שליזנגר, בנו וחתנו בראשם, ניגשו אל ארון הקודש ומבלי לשים לב ללבת האש, שהתפשטה לכל העברים, הצליח כל אחד מהם להציל שני ספרי תורה: ספר ביד, ספר ביד. אולם בהתקרבתם לפתח בית הכנסת הבווער, נורו כולם בידי הרשעים ומתו מות קדושים. יהי זכרם ברוך! ה' ינקום דמם" (הרב הוברבנד-ארכיון עונג שבת)



בית הכנסת של העיר בנדין לפני המלחמה. כאמור לעיל, בית הכנסת הוחרב על ידי הגרמנים.

החל מכניסתו של הצבא הגרמני אל הערים והעיירות בפולין, החלו היהודים בהן לסבול מהשפלות ברחובות, מאלימות קשה ושרירותית ומפחד ואימה קיומית בכל יציאה מהבית.

צווים נגד  
היהודים

טרור

'אגרת הבזק'



עדויות ניצולי שואה על כיבוש העיר פלונסק, פולין, 1939

# טרור – גזיזת זקנים

צווים נגד  
היהודים

טרור

גזיזת זקנים

התעללות  
ברחובות

הריסת בתי  
כנסת

'אגרת הבזק'



"כאן אנו נוכחים בנחיצותו של פתרון  
רדיקאלי לשאלת היהודים. כאן אנו  
רואים בתים שדייריהם חיות בדמות  
אדם. בזקניהם ובקפטניהם, בפניהם  
הגרוטסקים השטניים הם מעוררים  
רושם נורא.  
כל מי שעדיין לא היה יריב קנאי יהודים  
חייב לעשות זאת כאן".

(אוטו דיטריך, גנרל ס"ס)

מה יצר, על פי מקור זה, את תופעת  
ההתעללות בגזיזת זקני היהודים?

?

חייל גרמני גוזר זקן של יהודי, קיילצה, פולין

# טרור – גזיזת זקנים

צווים נגד  
היהודים

טרור

גזיזת זקנים

התעללות  
ברחובות

הריסת בתי  
כנסת

'אגרת הבזק'



עדוטה של סבינה קירשנבוים

# טרור - התעללות ברחובות

צווים נגד  
היהודים

טרור

גזיזת זקנים

התעללות  
ברחובות

הריסת בתי  
כנסת

'אגרת הבזק'

עם כניסת הגרמנים נדרשו היהודים להתמודד עם השפלות ברחובות  
כבר בימים הראשונים למלחמה.



יהודים מושפלים ברחובות העיר, פולין

# טרור – הריסת בתי כנסת

הנאצים, שהיו מודעים לעובדה כי בתי הכנסת שימשו כעמודי התווך של הקהילות היהודיות, ראו אותם כבעלי השפעה הרסנית ומזיקה על התרבות הגרמנית. מבחינתם, סילוק מרכיב חיוני זה של הקהילה היה צעד חשוב לקראת הריסתה.



הריסות בית כנסת בפשמישל, פולין

צווים נגד  
היהודים

טרור

גזיזת זקנים

התעללות  
ברחובות

הריסת בתי  
כנסת

'אגרת הבזק'

# טרור – הריסת בתי כנסת

צווים נגד  
היהודים

טרור

גזיזת זקנים

התעללות  
ברחובות

הריסת בתי  
כנסת

'אגרת הבזק'

"בית הכנסת הגדול והמפואר בכיפתו העגולה ובחלונותיו הגבוהים  
והצבעוניים אחוז להבות היה.  
מסביב עמדו כבאים ושוטרים. החיילים הגרמניים, שגם הם נכחו שם,  
רק מילאו פיהם צחוק."  
מבעד לעיננו – ילדים חווים את השואה, שרה זיסקינד, בת 12, פולין



הריסות בית כנסת בלובלין



# טרור – הריסת בתי כנסת

צווים נגד  
היהודים

טרור

גזיזת זקנים

התעללות  
ברחובות

הריסת בתי  
כנסת

'אגרת הבזק'

"בראש השנה היהודי הייתה העיר מלאה כרוזים שאיימו במוות על יהודים שיתכנסו להתפלל. כל חנויות היהודים חויבו להיפתח. אותו צו חל גם על יום כיפור.

המצב החמיר מיום ליום. בני משפחתי נשארו בבית, התפללו ובכו. סבי אמר שהגיע זמן שיבוא המשיח. בתי הכנסת בעיר הועלו באש והגרמנים והפולנים ראו בזה שעשוע. הכבאים הביאו איתם נפט, כדי להגדיל את השרפה. כל בתי הכנסת בעיר נשרפו, והזעם וההרס הגרמניים החריבו הכול-ספרי תורה קדושים, כלי כסף עתיקים ובעלי ערך היסטורי רב, שטיחים יקרים. עמנו נשאר חסר מגן."



צווים נגד  
היהודים

טרור

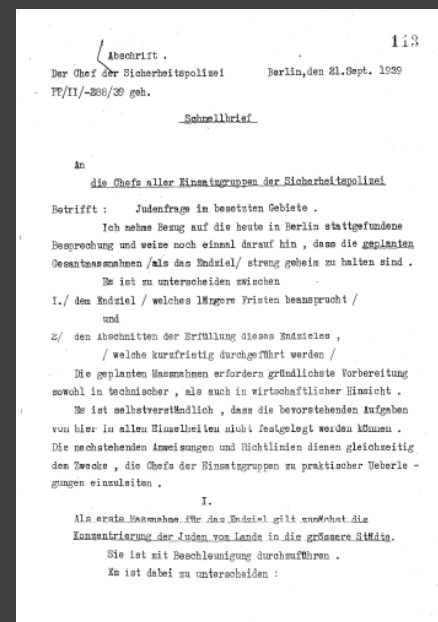
'אגרת הבזק'

## אגרת 21.9.1939 הבזק של היידריך

אגרת הבזק מהווה את אחת התעודות הבסיסיות והחשובות במחקר העוסק במדיניות הגרמנים כנגד היהודים בחודשי הכיבוש הראשונים בפולין. אגרת זו נשלחה על ידי ריינהרד היידריך, מפקד משטרת הביטחון, אל מפקדי האיינזצגרופן. האגרת הורתה על הקמת מועצות יהודיות בערים הפולניות ועל ריכוזם של היהודים בערים הגדולות ליד צמתי מסילות הברזל, לצורך מטרות שונות.

מה ניתן ללמוד מהאגרת?

?



# אגרת הבזק – דעות במחקר

צווים נגד  
היהודים

טרור

'אגרת הבזק'

**פרופ' מכמן** – אגרת הבזק היא רק אחת מכמה תוכניות מקבילות ומטרתה להכניס את היהודים חזרה ל'גטאות', בדומה לתקופת ימי הביניים. במקביל לכך, כאמור, ישנו גם ריכוז של היהודים לשם גירוש.



# אגרת הבזק – דעות במחקר

צווים נגד  
היהודים

טרור

'אגרת הבזק'

פרופ' באואר – אגרת הבזק הינה חלק ממדיניות אקטיבית של גירוש. ריכוזם של היהודים בגטו הינו שלב ביניים לקראת גירושם בעתיד, והוא מכונה שלב ה'גטואיזציה'.



# אגרת הבזק – דעות במחקר

פרופ' באואר – אגרת הבזק הינה חלק ממדיניות אקטיבית של גירוש. ריכוזם של היהודים בגטו הינו שלב ביניים לקראת גירושם בעתיד, והוא מכונה שלב ה'גטואיזציה'.